FUNDAMENTAREA CONSTITUȚIONALĂ A SISTEMULUI ECONOMIC – TENDINȚĂ PROPRIE CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN

Ion GUCEAC, academician,
prof. univ. dr. hab., Republica Moldova

Actualitatea prezentei cercetări este determinată de articularea nevoilor societății într-un sistem economic eficient, capabil să contribuie la îmbunătăţirea calităţii vieţii. Pornind de la dezideratul că instituirea și garantarea unui astfel de sistem economic este posibil doar prin mijloace juridice, este prezentată o analiză de drept comparat a principiilor care formează fundamentul constitutional al relațiilor din acest domeniu. Pentru studierea respectivei teme au fost examinate o serie de principii care stau la baza sitemului economic contemporan. În rezultatul examinării mai multor constituții din cadrul familiilor romano-germanică, anglo-saxonă, dreptului musulman, s-a constatat că, textele constituţiilor în vigoare cuprind multe dintre ideile şi concepţiile elaborate de istoria umanităţii cu privire la regulile de care trebuie să se călăuzească statul în procesul de reglementare a relațiilor economice, inclusiv instituirea unor măsuri chemate să protejeze libertatea individuală în relațiile economice, protecția tuturor intereselor economice legitime, protecția competiției economice libere, sancționarea persoanelor vinovate în acțiuni ce atentează la libertatea economică, proprietate sau prevederi contractuale, contracararea fenomenelor economice negative etc.

Cuvinte-cheie: *sistem economic, baze constituţionale ale sistemului economic, economie de piaţă, libertatea activităţii economice, monopol de stat, monopol de stat, forme de proprietate, libertatea pieţei muncii, prognozarea dezvoltării economice de către stat, unitate economică, produsul social, relaţii financiare și bugetare.*

The actuality of the present research is determined by the articulation of the needs of the society in an efficient economic system, capable of contributing to the improvement of the quality of life. Starting from the fact that the establishment and guarantee of such an economic system is possible only through legal means, a comparative law analysis of the principles that form the constitutional basis of the relations in this field is presented. In order to study the respective theme, a series of principles that underlie the contemporary economic system were examined. As a result of examining several constitutions within the Romano-Germanic, Anglo-Saxon, Muslim law, it was found that the texts of the constitutions in force encompass many of the ideas and conceptions elaborated by the history of humanity regarding the rules that should guide the state in the process of regulating economic relations, including the establishment of measures called to protect individual freedom in economic relations, protection of all legitimate economic interests, protection of free economic competition, sanctioning of guilty persons in actions that violate economic freedom, property or contractual provisions, counteracting negative economic phenomena etc.

Keywords*: economic system, constitutional basis of the economic system, market economy, freedom of economic activity, state monopoly, forms of property, freedom of labor market, forecasting of economic development by the state, economic unity, social product, financial and budgetary relations.*

JEL Classification: P51, P59, D42, Q15.

Introducere. În secolul al XXI-lea, omenirea intră într-o fază calitativ nouă a dezvoltării sale, nutrind speranţa că acest secol va deveni o nouă eră de cooperare globală. Ca şi întreaga civilizaţie, Republica Moldova se confruntă cu noi şi tot mai complicate dificultăţi, provocări şi ameninţări, considerate maladii ale sistemului administrării de stat. Aceasta se datorează în mare parte faptului că Republica Moldova, ca şi alte state, trece printr-o fază dificilă de dezvoltare – tranziţia de la un regim totalitar la statul de drept. Printre greutăţile cu care se confruntă procesul de consolidare a democraţiei sociale în Republica Moldova (diminuarea capacităţii de guvernare a statului, pierderea receptivităţii sistemului de administrare publică faţă de nevoile şi cerinţele sociale; subordonarea autorităţilor publice oligarhiei financiare; conflictul prelungit şi profund între ramurile puterii sau grupuri (clanuri) aflate la putere etc.) pot fi menţionate şi aşteptările de bunăstare materială neîmplinite care generează dezamăgire faţă de guvernare. Și aceasta în condițiile în care cetăţenii Republicii Moldova merită un guvern, care să asigure în termeni reali un sistem economic eficient, capabil să contribuie la îmbunătăţirea calităţii vieţii.

Este ştiut că statul, prin diverse instrumente influenţează funcţionarea sistemului economic,* devenind un participant tot mai activ în relaţiile economiei de piaţă. În acest scop statul utilizează diferite metode de reglementare a vieţii economice. Una din acest metode este cea normativă, care presupune adoptarea unor norme juridice care vizează relaţiile economice. Astfel, una din sarcina dreptului este ca ”prin mijloace juridice, să instituie un anumit sistem economic şi să-l garanteze…” [1]. Un loc special printre aceste ”mijloace juridice” revine Constituţiei, care consacră principiile fundamentale ale dreptului, stabilind şi fundamentele constituţionale ale sistemului economic.

De obicei, prin baze constituţionale ale sistemului economic sunt înţelese totalitatea principiilor constituţionale, care stabilesc regulile fundamentale în sfera relaţiilor economice ale ţării [2].

Conceptul economiei de piaţă. A fost timp îndelungat şi rămâne a fi unul dintre principiile caracteristice pentru aprecierea relaţiilor dintre stat şi economie [3]. Actualmente mai multe constituţii amintesc de economia de piaţă, declarând dreptul oricărui subiect al relaţiilor economice de a-şi alege genul preferenţial de activitate economică şi să realizeze această activitate în orice formă admisă de legislaţie.

Spre exemplu, în conformitate cu Constituţia (art. 135) economia României este economie de piaţă [4]. Constituţia Albaniei, 1998, prevede că sistemul său economic este fundamentat pe economia de piaţă şi libertatea activităţii atreprenoriale (art. 11 alin. (1)) [5]. În Constituţia Poloniei (art. 20) este utilizată noţiunea de „economie socială de piaţă”. Astfel, economia socială de piaţă, spune această Constituţie, bazându-se pe libertatea activităţii antreprenoriale, proprietatea privată, inclusiv pe solidaritate, dialog şi colaborare între partenerii sociali, constituie fundamentul orânduirii economice a Poloniei [6]. La fel Constituţia Republicii Moldova (art. 126) statuează că ”economia Republicii Moldova este economie de piaţă” [7].

Alte constituţii menţionează că economia este întemeiată pe *iniţiativa economică liberă*, iar statul reglementează această activitate în scopuri sociale. Conform Constituţiei Belarusiei (art. 13), statul garantează tuturor posibilităţi egale pentru utilizarea liberă a capacităţilor şi proprietăţii pentru activitatea antreprenorială şi altor activităţi economice neinterzise de lege. Mai mult decât atât, statul reglementează activitatea economică în interesul omului şi societăţii, asigurând orientarea şi coordonarea activităţii economice de stat şi private în scopuri sociale [8].

Libertatea activităţii economice. Este consacrat în majoritatea legilor fundamentale are statuează şi economia de piaţă. De exemplu, conform Constituţiei (art. 19), economia Republicii Bulgaria se bazează pe libera iniţiativă economică. În acest sens, statul stabileşte şi garantează tuturor cetăţenilor şi persoanelor juridice condiţii legale echitabile pentru a desfăşura activităţi economice, prin prevenirea abuzului unei poziţii de monopol şi a concurenţei neloiale şi prin protejarea consumatorului [9]. Constituţia Spaniei (1978) recunoaşte libertatea de acţiune a întreprinderilor în „economia de piaţă” (art. 38). După introducerea unor amendamente, Constituţia Chinei, 1982, consfinţeşte „economia de piaţă socialistă” (art. 11), ale cărei elemente de bază sunt gospodăriile individuale şi private care activează în modul stabilit de lege.

În conformitate cu Constituţia Azerbaidjanului (art. 15) [10] statul nu trebuie să admită monopolismul şi concurenţa neloială în relaţiile economice, în Constituţia Mexicului (art. 28) se consacră interdicţia oricăror monopoluri cu excepţia baterii monedei, poştei, telegrafului şi radiotelegrafului etc. [11].

În unele constituţii monopolurile sunt admise doar cu condiţia că acestea nu vor afecta drepturile cetăţenilor sau ale altor participanţi la relaţiile economice. Astfel, Constituţia Columbiei (art. 31) stabileşte că nicio lege nu poate fi aplicată până când nu vor fi satisfăcute pe deplin persoanele care în virtutea acestei legi vor pierde posibilitatea de a se ocupa cu o activitate permisă. La fel niciun monopol nu poate fi stabilit decât în scopul obţinerii unor beneficii în mod excepţional şi în conformitate cu legea [12].

Curtea Constituţională din Republica Moldova constata că ”instituirea monopolului de stat* nu vine în contradicţie cu prevederile constituţionale care guvernează economia de piaţă”. În opinia Curţii, ”statul, prin prevederi legale şi condiţii clar determinate, poate institui monopolul său într-un anumit domeniu de activitate”, această măsură constituind ”o excepţie de la principiul asigurării liberei concurenţe” [13].

Majoritatea covârşitoare a constituţiilor conţin prescripţii despre libertatea de a-şi folosi averea şi

---

** Sistemul economic al societăţii contemporane reprezintă o totalitate integrală de relaţii economice condiţionate întâi de toate de modul de producţie care include relaţiile stabilite în procesul de producţie, de schimb, de repartiţie şi de consum*

** Curtea Constituţională defineşte monopolurile de stat ca activităţi economice pe care statul şi le rezervă şi pe care le realizează, în temei, prin agenţii economici de stat.*

capacităţile pentru activitatea antreprenorială, despre libertatea activităţii de întreprinzător, a altei activităţi economice, cu precizarea că aceste activităţi trebuie să se desfăşoare în limitele legii. De exemplu, Constituţia Italiei (art. 47) declară libertatea iniţiativei economice private. Această libertate, însă, nu se poate desfăşura în detrimentul utilităţii sociale sau în condiţii care aduc atingere siguranţei, libertăţii şi demnităţii umane. În acest scop legea stabileşte programe şi controale oportune pentru ca activitatea economică publică şi privată să poată fi orientată şi coordonată. Constituţia Spaniei (art. 128) recunoaşte iniţiativa publică în activitatea economică. Prin dispoziţiile art. 129 din Constituţie, puterile publice sunt obligate să promoveze diverse forme de participare la activitatea întreprinderilor şi să stimuleze, printr-o legislaţie adecvată, societăţile cooperatiste, să stabilească instrumentele care ar permite accesul muncitorilor la proprietatea mijloacelor de producţie.

Constituţia elveţiană (art. 27) declară în mod direct libertatea economică, stabilind concomitent că aceasta este garantată, în special prin libera alegere a profesiei, liberul acces la o activitate economică lucrativă privată şi libera exercitare a acesteia [14].

Constituţia Republicii Moldova (art. 126) dispun că economia Republicii Moldova este bazată pe proprietatea privată şi pe proprietatea publică, antrenate în concurenţă liberă. Constituţia obligă statul să asigure libertatea comerţului şi activităţii de întreprinzător, protecţia concurenţei loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producţie. În conformitate cu textul Constituţiei, Legea concurenţei (art. 1) stabileşte cadrul juridic al protecţiei concurenţei, inclusiv al prevenirii şi al contracarării practicilor anticoncurenţiale şi a concurenţei neloiale, al realizării concentrărilor economice pe piaţă, stabileşte responsabilitatea pentru încălcarea legislaţiei în domeniul concurenţei [15].

În opinia Curții Constituționale din Republica Moldova, concurența este un element sine qua non al existenţei economiei de piaţă, o adevărată forţă regulatorie a acesteia. În opinai Curții concurența reprezintă „confruntarea dintre agenţii economici cu aceleaşi activităţi sau activităţi similare, exercitată în domeniile deschise pieţei, pentru câştigarea şi conservarea clientelei, în scopul rentabilizării propriei întreprinderi” [16].

Curtea Constituțională s-a exprimat că libera concurență alături de libertatea de mişcare a bunurilor, persoanelor, serviciilor şi capitalului, este ”un element constituțional inerent al unei economii de piață funcționale și deschise”. În aceiași ordine de idei Curtea a menționat că, în consecință, concurența eficientă reprezintă „motorul” care determină agenţii economici, ce operează pe o piaţă, să lupte pentru realizarea unei repartiții optime a resurselor, atât la nivelul propriei afaceri, cât şi, datorită efectului sinergetic, la nivelul întregii economii [17].

Recunoaşterea şi protecţia diferitelor forme de proprietate. Atitudinea faţă de proprietate şi formele de manifestare a acesteia determină, în mare măsură, libertatea reală a persoanei, sistemul politic şi economic al oricărei societăţi, din care motiv doar în unele constituţii proprietatea nu este prevăzută (Liban, Olanda), deşi ea se prezumă, deoarece există dispoziţii privind interzicerea exproprierii.

Unele dintre constituţii operează cu noţiunea de proprietate privată sau pur şi simplu proprietate. Constituţia României într-un caz (art. 44) utilizează doar noţiunea de proprietate, stabilind că dreptul de proprietate, precum şi creanţele asupra statului, sunt garantate, în altul (art. 136) precizează că proprietatea poate fi publică sau privată. Constituţia Ucrainei operează doar cu noţiunea de proprietate, stabilind că ”proprietatea obligă” şi ”nu poate fi folosită în dauna omului şi societăţii” (art. 13).

În unele Constituţii se menţionează despre proprietatea de stat şi proprietatea privată (Constituţiile Belarusiei (art. 13), Albaniei (art. 11), în altele constituantul a preferat expresiile proprietate publică şi privată (Constituţia Bulgariei (art. 17)).

În Constituţiile din ţările Americii Latine, în afară de tipurile clasice de proprietate, sunt indicate şi altele: de familie, proprietatea indienilor sau a popoarelor băştinaşe pe pământurile lor. De exemplu, Constituţia Mexicului utilizează noţiunea de proprietate funciară mică (art. XV); proprietate familială (art. XVII lit. g)). La fel şi în Constituţia Columbiei (art. 50) putem întâlni noţiunea de proprietate familială, dar şi pe cea de proprietate imobiliară (art. 184) [18].

În Constituţia Vietnamului (art. 15) proprietatea îmbarcă forma proprietăţii atotnorodnice, colective, private, primele două fiind de bază [19].

În Constituţia Chinei (art. 6) fundamentul sistemului economic socialist este declarată proprietatea obştească socialistă asupra mijloacelor de producere, adică proprietatea atotnorodnică şi proprietatea colectivă a maselor truditoare. Practic ca şi în constituţiile sovietice se declară că proprietatea obştească socialistă lichidează sistemul exploatării omului de către om, realizând principiul „de la fiecare după capacităţi – fiecărui după muncă”. Totuşi Constituţia recunoaşte că la etapa incipientă socialismul susţine

sistemul economic în cadrul căruia proprietatea obştească este dominantă, iar alte forme de proprietate se dezvoltă paralel [20]. Conform articolului 8 din această Constituţie, în localităţile rurale din China sunt admise diverse forme ale proprietăţii cooperatiste de gospodărire: de producţie, de aprovizionare, de creditare, de consum ş.a. care reprezintă sectorul socialist al economiei bazat pe proprietatea colectivă a truditorilor. Lucrătorii agricoli, membri ai organizaţiilor agricole colective au dreptul, în limitele stabilite de lege, să gospodărească pe sectoarele agricole individuale de pe lângă case şi pe cele acordate în folosinţă personală în zonele muntoase, să se ocupe de îndeletniciri domestice şi creşterea animalelor.

Multe constituţii includ norme privind posibilitatea naţionalizării proprietăţii private cu despăgubirea proprietarului, de regulă, preventivă. Despre posibilitatea privatizării proprietăţii de stat şi a celei municipale constituţiile se pronunţă rar, însă astfel de acţiuni precum naţionalizarea, rar, dar au loc în unele ţări.

Prescripţiile privind proprietatea exclusivă a statului sunt sesizate şi de unele constituţii ale ţărilor dezvoltate sau în curs de dezvoltare, deşi în multe dintre ele noţiunea dată nu există. Uneori este indicată posibilitatea transmiterii pământului, subsolurilor, mijloacelor de producţie în proprietate obştească (de stat). În calitate de exemplu poate fi citată Constituţia Germaniei, care în articolul 15 dispune că pământul, resursele naturale şi mijloacele de producţie, în scopul socializării, pot fi transmise în proprietate obştească sau alte forme de antreprenoriat colectiv printr-o lege care va stabili forma şi mărimea compensaţiei [21].

De cele mai dese ori la proprietatea exclusivă a statului se referă bogăţiile naturale (subsolul, mineralele), anumite sectoare din teritoriul statului (de ex., fâşia de coastă). În Spania ca proprietate exclusivă a statului sunt recunoscute plajele, litoralul, platforma continentală, resursele naturale de pe aceasta şi din zona economică (art. 32 din Constituţie), în Bulgaria (art. 18 din Constituţie) – subsolul, fâşia de coastă, drumurile republicane, apele, podurile, parcurile de importanţă naţională (cu unele excepţii), rezervele naturale şi arheologice stabilite de lege. Constituţia Belarusiei fixează că subsolul, pădurile, apa sunt în proprietatea exclusivă a statului.

În Arabia Saudită proprietate a statului sunt „toate resursele de pe pământ şi de sub pământ date de Alah", apele teritoriale care cad sub jurisdicţia statului, precum şi veniturile obţinute de la exploatarea acestora (art. 14 din Legea fundamentală) [22]. Şi în Constituţia Yemenului (art. 8) [23] conţine prevederi conform cărora resursele naturale şi toate derivatele lor, inclusiv resursele energetice de pe întreg teritoriul statului, în subsolul lui, în apele teritoriale, pe platforma continentală şi în zona economică excepţională reprezintă proprietatea statului, care este utilizată de acesta în scopuri publice.

În Slovacia sunt declarate proprietăţi exclusive ale statului Bogăţiile naturale, peşterile, apele subterane, izvoarele termale naturale, precum şi cursurile de apă (art. 4 din Constituţie) [24]. O abordare inedită întâlnim în Constituţia Mexicului care (art. 27) include în proprietatea nemijlocită a statului toate mineralele şi elementele care, aflându-se în straturile sau cuiburile de zăcăminte, sunt de altă natură decât însuşi solul, cum ar fi mineralele din care se extrag metalele şi metaloizii; zăcămintele de pietre scumpe şi locurile unde are loc extragerea sării, inclusiv celei formate nemijlocit de apele mării, elementele care provin din distrugerea scălilor de piatră, a căror extragere necesită executarea lucrărilor subterane, masivele de substanţe minerale sau substanţe organice care pot fi utilizate în calitate de îngrăşăminte, combustibilul mineral solid, petrolul şi alte hidrocarburi în stare solidă, lichida sau gazificată.

Şi în Republica Moldova (art. 127 din Constituţie) bogăţiile de orice natură ale subsolului, spaţiul aerian, apele şi pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice şi ale platoului continental, căile de comunicaţie, precum şi alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice.

Libertatea pieţei muncii. La orice etapă de dezvoltare a societăţii umane munca a fost condiţia de bază a existenţei, principala sursă de valori materiale şi morale. În acelaşi timp munca reprezintă o necesitate vitală, deoarece în procesul muncii omul intervine în imaginea naturii, modelând-o, uneori, conform nevoilor sale.

După cum este cunoscut, munca a stat la baza evoluţiei şi dezvoltării sale până la condiţia omului civilizaţiei moderne şi tot munca omului a constituit premisa necesară progresului societăţii ori, după cum spunea Eminescu, "bogăţia unui popor nu stă în bani, ci în muncă" [25].

Din aceste considerente, dar şi pornind de la faptul că munca, în calitate de fundament a sistemului economic, întotdeauna a fost evidenţiată în textul constituţiilor. Nu întâmplător Constituţia Republicii Moldova acordă acestui proces o deosebită atenţie. „Orice persoană – se menţionează în Constituţia Republicii Moldova, art.43 alin.1 – are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiţii echitabile şi satisfăcătoare de muncă, precum şi la protecţia împotriva şomajului". Legea fundamentală a ţării noastre

este orientată spre asigurarea cetăţenilor cu locuri de muncă, perfecţionarea caracterului şi conţinutului activităţii de muncă, sporirea măiestriei profesionale a lucrătorilor, crearea condiţiilor din ce în ce mai favorabile pentru o muncă înalt productivă şi bine remunerată, formarea unei atitudini sănătoase faţă de muncă.

Constituţia Republicii Moldova în vigoare (art. 43), stabileşte că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiţii echitabile şi satisfăcătoare de muncă, precum şi la protecţia împotriva şomajului.

În unele constituţii regăsim norme privind salariaţii, garanţiile de care se bucură aceştia în cadrul relaţiilor de muncă. În Constituţia Braziliei (art. 7) [26] printre măsurile chemate să sporească condiţiile de viaţă ale ”truditorilor din sate şi oraşe” sunt menţionate: protecţia relaţiilor de muncă de disponibilizări abuzive; asigurate în caz de şomaj forţat; salariu minimal stabilit de lege şi unificat pe întreaga ţară, suficient pentru a permite salariatului să acopere necesităţile vitale elementare pentru sine şi membrii familiei sale (locuinţă, hrană, studii, sănătate, odihnă, haine, igienă, transport şi asigurare socială); plafonul salariului proporţional cu importanţa şi complexitatea muncii prestate; a treisprezecea lună remunerată; plata pentru munca nocturnă mai mare decât cea de zi; reţinerile din salariu sunt considerate infracţiuni etc.

În Italia, art. 1 din Constituţia căreia constată că republica se fundamentează pe muncă, toţi muncitorii, conform articolului 36 din Constituţie, au dreptul la o retribuire proporţional cu cantitatea şi calitatea muncii lor care în orice caz trebuie să fie suficientă pentru a asigura lucrătorului şi familiei sale o existent liberă şi demnă. Constituţia Portugaliei, prin articolul 53, garantează salariaţilor securitatea în sfera ocupării forţei de muncă, inclusiv prin interdicţia disponibilizărilor nemotivate sau din considerente politice sau ideologice.

Unele constituţii afirmă că munca este şi drept, şi îndatorire ale omului. Spre exemplu, în Spania (art. 35 din Constituţie) toţi spaniolii au dreptul şi îndatorirea de a munci. Constituţia Japoniei (art. 27) dispune că toate persoanele au dreptul şi îşi asumă obligaţia de a munci. În conformitate cu dispoziţiile cuprinse în art. 55 din Constituţia Vietnamului, munca este un drept şi o îndatorire ale cetăţenilor.

Este important să constatăm că în constituţii aceste prevederi sunt caracterizate ca principii călăuzitoare ale politicii guvernului sau statului. Ele nu sunt pasibile de protecţie judiciară (nicio instanţă nu oferă omului un loc de muncă sau mijloace de existenţă, sau un trai decent). Instanţa apără drepturile ce emană de la principiile călăuzitoare, precum dreptul la remunerarea muncii, indemnizaţie de şomaj etc.

În textele unor constituţii pot fi regăsite dispoziţii care consacră lichidarea exploatării sau chiar a tuturor formelor de exploatare. În art. 8 din Constituţia cubaneză se menţionează că statul instituie ideologia şi regulile de convieţuire şi comportament specifice societăţii libere de exploatare a omului de către om. Dispoziţiile cuprinse în art. 3 din Constituţia Pakistanului obligă statul să asigure dezrădăcinarea tuturor formelor de exploatare [27].

Prognozarea dezvoltării economice de către stat. Textul constituţiilor în vigoare cuprind şi dispoziţii dedicate planificării economice, această tradiţie având începutul în constituţiile socialiste, reflectată într-o redacţie drastică, de directivă conform volumului nomenclaturii produselor. Planul avea putere de lege, el era adoptat pe o anumită perioadă de timp, iar neexecutarea lui atrăgea răspunderea materială, uneori penală, a conducătorilor.

În prezent planificarea de directivă pe o perioadă de mai mulţi ani se mai păstrează în unele state, însă normele constituţionale nu mai au duritatea de odinioară [28].

Prescripţii privind planificarea economiei, iar uneori şi a dezvoltării social-economice conţin Constituţiile Braziliei (art. 174), în conformitate cu care statul, în calitate de regulator al activităţii economice, în corespundere cu legea, exercită funcţia de planificare, care are un caracter prescriptiv pentru sectorul public şi unul simplu, indicativ pentru sectorul privat. Constituţia mai arată că legea stabileşte directivele şi bazele planificării în scopul unei dezvoltări naţionale echilibrate, care include coordonarea planurilor naţionale şi regionale de dezvoltare. În Franţa, legile de planificare stabilesc obiectivele de acţiune ale statului (art. 34 din Constituţie). Conform Constituţiei Portugaliei (art. 80 lit. (e)), printre principiile de bază ale sistemului economic este inclus şi cel al planificării. Constituţia Spaniei (art. 131) oferă statului, prin intermediul legii, să planifice activitatea economică generală, având în vedere necesităţile colective, să echilibreze şi să armonizeze dezvoltarea regională şi sectorială, să stimuleze creşterea venitului, a bogăţiilor, precum şi mai buna lor distribuire. La rândul său, şi Guvernul spaniol trebuie să elaboreze proiecte de planificare, ţinând seama de previziunile care sunt furnizate de comunităţile autonome şi cu sprijinul şi colaborarea sindicatelor şi a altor organizaţii profesionale, patronale şi economice. În Vietnam, statul, conform Constituţiei (art. 26), realizează dirijarea unitară a economiei naţionale, adoptând legi, planuri şi reguli.

Principiul unităţii economice. În textele unor constituţii pot fi întâlnite prevederi chemate să asigure, într-un anumit fel principiul unităţii relaţiilor economice. De exemplu, Constituţia Yemenului (art. 11) conţine prevederi despre stabilirea de către stat, pe lângă moneda oficială, a unui sistem unic de măsuri, standarde şi de metrologie. Articolul 28 din Constituţia Mexicului exclude orice fel de monopol cu excepţia baterii monedei oficiale, poştei, telegrafului şi radiotelegrafului, emiterea monedei de o singură instituţie bancară controlată de Guvernul Federal, privilegiile oferite de lege pentru un termen limitat autorilor şi oamenilor de creaţie pentru reproducerea lucrărilor lor, inclusiv cele acordate inventatorilor şi raţionalizatorilor asupra utilizării exclusive a invenţiilor.

Principiile repartizării produsului social Un alt aspect important în ce priveşte reglementarea relaţiilor economice reprezintă un set de reguli generale a procesului repartizării produsului social. Din punctul de vedere al tradiţiei istorice, acestea au fost preluate de asemenea din constituţiile socialiste. Acest principiu al socialismului a fost preluat de Constituţia Cubei, care consacră (art. 19) acţiunea principiului "de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după muncă". Constituţia Coreei de Nord (art. 70) conţine dispoziţia conform căreia cetăţenii acestui stat muncesc după capacităţi cu plata muncii în corespundere cu calitatea şi cantitatea acesteia [29]. Aceasta are loc în condiţiile în care Constituţia (art. 83) dispune că cetăţenii sunt datori să participe conştient şi activ la muncă, să respecte cu stricteţe disciplina şi timpul de muncă.

Constituţia Irlandei, 1937 (art. 45), stabileşte că unul dintre principiile politicii sociale de care trebuie să se conducă Parlamentul irlandez este cel care obligă statul să asigure ca proprietatea şi administrarea resurselor materiale ale societăţii să fie împărţite egal între diferitele persoane particulare şi clase ale societăţii în scopul unei contribuţii mai bune la beneficiul social, obiectiv, care, în viziunea noastră, este imposibil de realizat. Constituţia Spaniei, 1978, îşi fixează un obiectiv conform căruia statul "va stimula creşterea venitului, a bogăţiilor, precum şi mai buna lor distribuire" (art. 131).

Prevederi în acest sens conţin şi constituţiile unor state musulmane. De exemplu, Constituţia Iranului (art. 46) dispune că fiecare este proprietar a ceea ce este obţinut prin munca sa legală. Totodată, nimeni nu poate, sub pretextul proprietăţii asupra produsului muncii sale, să lipsească altă persoană de posibilitatea de a munci şi de a obţine profit.

Prevederi mai explicite despre repartiţia produsului social poate fi găsit în Constituţia Indiei (art. 38, 39). Această Lege fundamentală stabileşte că proprietatea şi controlul asupra resurselor materiale trebuie să fie repartizate astfel încât în cel mai eficace mod acestea să servească binele obştesc, astfel încât funcţionarea sistemului economic să nu ducă la concentrarea bogăţiilor şi a mijloacelor de producţie în detrimentul intereselor obşteşti, astfel încât să fie reduse la minimum inechitatea în venituri nu numai dintre persoane, ci şi dintre grupurile de persoane ce locuiesc în diverse regiuni şi au diverse profesii.

În conformitate cu Constituţia provizorie a Nepalului (art. 140), responsabilitatea pentru repartizarea şi mobilizarea resurselor ţării revine guvernului şi organelor administraţiei publice locale. Organele administraţiei publice locale sunt responsabile de identificarea, elaborarea şi executarea programelor locale ce ţin de asigurarea unui echilibru, repartizarea echitabilă şi dezvoltarea resurselor şi mijloacelor de producţie. Constituţia precizează că o astfel de repartizare a veniturilor are drept scop dezvoltarea socială şi economică multilaterală a claselor şi a comunităţilor înapoiate în scopul dezvoltării mai echilibrate şi echitabile a naţiunii [30].

Statul Bangladesh este obligat să întreprindă măsuri efective pentru eradicarea inegalităţii economice şi asigurarea repartizării echitabile a bogăţiilor şi posibilităţilor între cetăţeni în scopul atingerii unui nivel economic unic pe întreg teritoriul republicii [31]. Constituţia Filipinelor (Partea a XII-a, art.1), printre scopurile economiei naţionale menţionează şi repartizarea echitabilă a posibilităţilor, venitului naţional şi bogăţiilor [32].

Principiile relaţiilor financiare. Reprezintă componenta cea mai importantă a reglementării constituţionale a economiei. Principiile constituţionale ale relaţiilor financiare au străbătut o cale lungă de formare. Evoluţia lor a fost influenţată de evenimentele istorice majore, legate de transformările radicale ale organizării politice şi ale vieţii sociale în genere. Activitatea statului în această sferă capătă un caracter permanent. În procesul reformelor constituţionale din ultimele decenii, într-un şir de state (Austria, Germania, Canada, Finlanda, Elveţia) în constituţii au fost aduse numeroase amendamente referitoare la reglementarea relaţiilor financiare. Totodată, trebuie să ţinem cont de experienţa constituţională a ţărilor care la sfârşitul sec. al XX-lea s-au eliberat de regimul totalitar şi au adoptat constituţii noi, fixând principiile fundamentale ale relaţiilor financiare. Printre acestea se numără şi Republica Moldova, al cărei constituant a introdus în Constituţie un compartiment dedicat acestui subiect (Titlu IV. Economia naţională şi finanţele

publice) care include dispoziţii cu privire la sistemul economic, proprietate, inclusiv a cetăţenilor străini şi a apatrizilor, activitatea economică externă, sistemul financiar-creditar, bugetul public naţional, sistemul fiscal, Curtea de Conturi.

Pentru formarea principiilor relaţiilor financiare o importanţă deosebită a avut adoptarea în dreptul constituţional a unor dispoziţii privind impozitele. Printre acestea se regăseşte şi principiul fundamental conform căruia impozitele trebuie să fie stabilite în exclusivitate de organele legislative supreme şi reprezentative ale statului; responsabilă de executarea legii financiare fundamentale a ţării (bugetul) este făcută puterea executivă (guvernul); controlul asupra cheltuielilor mijloacelor de stat este asigurat de organele create în aceste scopuri. Acest principiu cuprinde direcţiile-cheie ale activităţii financiare a statului: impozitarea, bugetul, controlul asupra gestionării mijloacelor de stat.

În unele constituţii, cum ar fi cea a Germaniei (art. 106), este stipulat principiul îngrădirii poverii fiscale excesive şi asigurării unui nivel de viaţă egal pentru întreg teritoriul federaţiei. Alte constituţii conţin şi cereri de a ţine cont de solvabilitatea, posibilitatea economică a contribuabilului de a plăti impozitul. De exemplu, Constituţia Spaniei (art. 31) menţionează un sistem de impozit „just, bazat pe principii de egalitate şi progres, fără a avea, în niciun caz, efectul unei confiscări”.

Principiul constituţional, conform căruia impozitul se stabileşte de lege, în dreptul constituţional contemporan este conceput ca una dintre garanţiile respectării drepturilor contribuabililor. În capitolele cu privire la drepturile şi libertăţile omului se includ norme speciale privind garanţiile respectării acestui principiu în domeniul impozitării. În acest sens, Constituţia Italiei (art. 53) obligă persoanele să contribuie la cheltuielile de stat doar în conformitate cu posibilităţile lor impozitare. Articolul 78 din Constituţia Greciei interzice stabilirea şi perceperea oricăror impozite în afara unei legi care ar stabili subiectul impunerii fiscale, venitului, formei de proprietate, cheltuielile şi operaţiunile financiare sau categoriile acestora la care se referă acest impozit. Constituţia federală a Confederaţiei Elveţiene (art. 127 Principii care reglementează impozitarea) stabileşte că principiile generale care reglementează sistemul fiscal, mai ales calitatea de contribuabil, obiectul impozitului şi metoda de calcul, sunt definite prin lege. În măsura în care natura impozitului permite acest lucru, principiile universalităţii, al tratamentului egal şi al capacităţii economice trebuie, în mod special, să fie respectate.

Constituţiile unor state reclamă cerinţe speciale faţă de legea impozitului: acestea trebuie să stabilească nu doar impozitele, ci şi garantarea drepturilor contribuabilului. De exemplu, Constituţia Portugaliei (art. 103) dispune că legea stabileşte impozitele, veniturile fiscale şi garanţii pentru contribuabili.

Principiile fundamentale ale relaţiilor bugetare. Aceste principii ocupă un loc deosebit de important în constituţiile contemporane. Adoptarea bugetului – legea financiară principială ce stabileşte veniturile şi cheltuielile statului – reprezintă pilonul întregii sale activităţi financiare. Constituţiile conţin prescripţii amănunţite caracterizând toate etapele procesului în parlament şi terminând cu procedura confirmării lui. Ele stabilesc anumite cerinţe faţă de termenele depunerii în parlament a proiectului legii cu privire la bugetul de stat, ale examinării şi adoptării lui, faţă de ordinea modificării legii, de forma şi conţinutul ei.

Adoptarea legii bugetului este de competenţa exclusivă a parlamentului. În ceea ce priveşte cheltuielile mijloacelor de stat, conform principiului fundamental al relaţiilor financiare, guvernul nu este în drept să efectueze aceste cheltuieli fără acordul parlamentului. Constituţiile unor ţări conţin indicaţii speciale în acest sens. Astfel Constituţia Japoniei (art. 89) dispune că niciun ban public nu poate fi cheltuit dacă nu este sub controlul autorităţii publice.

Însă chiar în ţările în care există instituţia delegării legislative prin care parlamentul transmite guvernului dreptul de a legifera, adoptarea bugetului se exclude din sfera delegării (Constituţia Portugaliei, art. 198).

Constituţiile formulează anumite cerinţe faţă de conţinutul legii bugetului. El trebuie să răspundă principiilor plinătăţii, cumpătării, durabilităţii, echilibrului. Toate veniturile şi cheltuielile Federaţiei, după cum prevede Legea fundamentală a Germaniei (art. 110 alin. (1)), urmează să fie incluse în buget, care trebuie să fie echilibrat conform veniturilor şi cheltuielilor.

În reglementarea constituţională a relaţiilor financiare un loc aparte revine principiilor ce determină modul de sporire sau reducere a veniturilor şi cheltuielilor bugetare. Unele constituţii interzic expres stabilirea unor noi impozite sau cheltuieli prin legea bugetului (la necesitate aceasta trebuie s-o facă legile speciale); în ceea ce priveşte aceste legi speciale, constituţia cere ca ele să indice sursele ce vor acoperi cheltuielile noi. De exemplu, Constituţia Italiei (art. 81) conţine prevederi care interzic stabilirea unor impozite sau cheltuieli noi prin legea de adoptare a bugetului.

Complicarea activităţii financiare a statelor, precum şi a relaţiilor de impozite, bugetare şi fiscale au atras schimbări esenţiale în *formele constituţional-juridice de exercitare a controlului asupra perceperii impozitelor şi a cheltuielilor mijloacelor de stat*. Unele constituţii (Austria) fixează principiul independenţei Curţii de Conturi faţă de guvern, în altele este stabilit principiul inamovibilităţii membrilor ei. Constituţia Italiei (art. 100) stabileşte că legea garantează independenţa Curţii de Conturi şi a membrilor acesteia faţă de Guvern. Articolul 122 din Constituţia Austriei oferă Curţii de Conturi independenţă în raport cu Guvernul federal, unica autoritate pentru aceasta fiind doar legea. Din conţinutul art. 133 din Constituţia Republicii Moldova în conformitate cu care Curtea de Conturi prezintă anual Parlamentului un raport asupra administrării şi întrebuinţării resurselor financiare publice, putem conchide că şi în ţara noastră această autoritate este independentă de Guvern.

Datorită proceselor de apropiere a familiilor de drept, textele constituţiilor în vigoare cuprind multe dintre ideile şi concepţiile elaborate de istoria umanităţii cu privire la regulile de care trebuie să se călăuzească statul la stabilirea metodelor de percepere a veniturilor şi de control asupra cheltuielilor mijloacelor de stat.

Evoluţia ulterioară a constituţiilor va cere de la statele respective includerea în legile fundamentale a unor prescripţii mai detaliate privind reglementarea relaţiilor economice. În aşa fel principiile institute de stat vor contribui la încadrarea comportamentului oamenilor în domeniul relațiilor economice prin norme juridice coerente cu opțiunea constituantului exprimată în conținutul Legii Fundamentale.

În același timp trebuie să fim conștienți de faptul că consacrarea în Constituției a unor principii care să fundamenteze sistemului economic nu este suficient ca relațiile în acest domeniu să se realizeze în strictă conformitate cu aceste prescrieri, fiind necesare o serie de premise pentru punerea în aplicare, astfel încât autoritățile statului să acționeze în cadrul și limitele stabilite de Constituție. Nu sunt lipsite de importanță și instituirea unor măsuri chemate să protejeze libertatea individuală în relațiile economice, protecția tuturor intereselor economice legitime, protecția competiției economice libere, sancționarea persoanelor vinovate în acțiuni ce atentează la libertatea economică, proprietate sau prevederi contractuale, contracararea fenomenelor economice negative etc.

Referinţe bibliografice

1. Apud S. Tănăsescu, *Revizuirea Constituției economice a României*. În: *Revizuirea Constituției economice. Perspectiva societății civile*. Institutul pentru Politici Publice, București, 2011, p. 8.
2. *Конституционное право Российской Федерации.* Москва: Норма, 2010, p. 198.
3. В. Чиркин. *Современное государство*. Москва: Международные отношения, 2001, p. 300.
4. Constituția României. www.cdep.ro › ... ›, vizionat la 21.09.2019.
5. Конституция Республики Албания от 21 октября 1998 года. www.concourt.am › world_constitutions ›. vizionat la 21.09.2019.
6. Constituția Republicii Polone. Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.
7. Constituția Republicii Moldova, Cartier, Chișinău, 2015.
8. Конституция Республики Беларусь (1994),с измененияmи и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г., www.ru.wikipedia.org., vizionat la 21.09.2019.
9. Constituţia Republicii Bulgaria. Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.
10. Конституция *Азербайджанской Республики*. www.azerbaijan.az › portal › General › Constitution › doc › constitution, vizionat la 25.09.2019.
11. *Конституция Мексиканских Соединенных Штатов,* https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
12. *Конституция Республики Колумбия*. *constitutions.ru/archives/90,* vizitat la 02.07.13.
13. *Hotărârea nr. 11 din 28.05.2013 pentru controlul constituţionalităţii unei prevederi din art.8 alin.(1) lit.a) pct.5) al Legii nr.451-XV din 30 iulie 2001 privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător*. Monitorul Oficial nr.198-204/30 din 13.09.2013.
14. *Constituţia Federală a Confederaţiei Elveţiene,* Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.
15. *Legea concurenței Nr. 183 din 11.07.2012*. Monitorul Oficial Nr. 193-197 din 14.09.2012.

16. *Hotărârea nr. 11 din 28.05.2013 pentru controlul constituţionalităţii unei prevederi din art.8 alin.(1) lit.a) pct.5) al Legii nr.451-XV din 30 iulie 2001 privind reglementarea prin licenţiere a activităţii de întreprinzător*. Monitorul Oficial nr.198-204/30 din 13.09.2013.
17. Hotărârea nr. 6 din 13.02.2014 pentru controlul constituționalității Legii nr.199 din 12 iulie 2013 privind scutirea de plata unor impozite, contribuții, prime și defalcări, precum și privind anularea majorărilor de întârziere și a amenzilor aferente acestora. Monitorul Oficial Nr. 87-91 din 11.04.2014.
18. *Конституция Колумбии*, https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
19. *Конституция Вьетнама,mykpzs.ru/konstituciya-vetnama-1992/*, https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
20. *Конституция КНР 1982 г. (с изм. 1988, 1993, 1999, 2004 гг.), www.chinalawinfo.ru/*, vizitat la 17.06.19.
21. *Legea fundamentală a Republicii Federale Germania*. Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.
22. *Основной Низам (Положение) Королевства Саудовская Аравия,* https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
23. *Конституция Йеменской Арабской Республики***,** https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
24. *Constituţia Republicii Slovace.* Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.
25. *Munca (citate c*elebre, maxime, cugetări despre *Muncă), www.intelepciune.ro/citate_celebre_maxime_cu...*, vizitat la 25.06.13.
26. Конституция Бразилии. https://worldconstitutions.ru/?p=563, vizionat la 29.09,2019.
27. *Конституция Исламской Республики Пакистан,* https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
28. Конституция Кубы, artlibrary2007.narod.ru › cons › cons_kuba_rus, vizionat la 29.09.2019.
29. *Социалисти́ческая Конститу́ция Корейской Народно-Демократической Республики,* https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
30. *Переходная Конституция Непала от 15 января 2007 года*, https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
31. *Конституция Бангладеш*, https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.
32. *Конституция Филиппин,* https://worldconstitutions.ru/?p=51, vizionat la 12.05.19.